

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНІХ ЗАСОБІВ У МОВОТВОРЧОСТІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Анотація. У статті досліджено експресивно-стилістичний потенціал художніх засобів використаних письменницею на матеріалі роману „Амулет Паскаля”, проаналізовано функціональне навантаження порівнянь, згруповано їх у залежності від позначуваних ними ознак, процесів, явищ дійсності.

Ключові слова: феміністичний дискурс, жіноче мовлення, художні засоби, порівняння, гіпербола

Аннотация. В статье исследовано экспрессивно-стилистический потенциал художественных приемов использованных писательницей на материале романа „Амулет Паскаля”, проанализировано функции сравнений, сгруппировано сравнения в зависимости от реалий, которые они характеризуют.

Ключевые слова: феминистический дискурс, женская речь, художественные приемы, сравнение, гипербола.

Summary. In the article expressively-stylistic potential of tropes which are used by an authoress on material of novel "Pascal's amulet" investigated, the functions of comparisons are analysed, the comparisons are grouped depending on the signs, processes, phenomena of reality, marked by them.

Key words: feminist discourse, female prose writings, comparisons, hyperbola.

З появою на сучасній літературній арені жіночих імен, знову заговорили про Нову Жінку, Нову Героїню в українському феміністичному дискурсі, про існування якої, з часу появи Лесі Українки, Ольги Кобилянської, вже почали забувати. Як відзначила Е. Шовалтер: „Сексуально незалежна Нова Жінка критикує наполягання суспільства на заміжжя як єдиній запоруці повноцінного жіночого існування ” [за 1, с.6]. Нова героїня – це передусім освічена, самодостатня жінка, інтелектуалка, звісно ж, вона прагне щастя, прагне бути коханою, але при цьому вона найбільше прагне зберегти власну гідність, не зрадити своєму внутрішньому „я”.

Жінки-письменниці принесли в літературу власне, фемінне бачення світу. Літературознавець Р. Харчук зауважує: „Жіноча проза – це інший стиль мислення і письма, інша манера мовлення, інший тон ” [5, с.180]. Сучасна українська жіноча проза вирізняється максимальною „відкритістю, сповідальністю, емоційністю, вразливою й водночас нещадною іронією, що часто межує з сатирою і сарказмом, спрямованою, здається, передусім на чоловіків ” [5, с.181].

Одним із основних засобів характеротворення героя – є його мовлення. Мова сучасного феміністичного дискурсу значно змінилася порівняно з літературними надбаннями попередніх десятиліть, адже з’явилися нові теми, нова проблематика і нові образи. Чоловіки і жінки по-особливому користуються мовою, яка для них є відображенням пізнання світу й одне одного. Психологи стверджують: є почуття, що їх переживають тільки жінки або тільки чоловіки; є смисли, які формуються у свідомості тільки жінки чи тільки чоловіка, а отже, є відповідний цим настановам вибір мовних засобів, природний для одних і неактуальний, необов’язковий для інших. Останні десятиліття гендерне питання

досліджують не лише психологи, але й вітчизняні літературознавці та мовознавці. Зокрема Л. Ставицька зазначала: „Природним є зацікавлення лінгвістів у царині чоловічого і жіночого мовних світів, спільних і відмінних комунікативних стратегій, специфічних дискурсивних практик та способів концептуалізації світу різними статтями через мову ” [4, с.47].

Мова творів І. Роздобудько, не була ще предметом спеціального дослідження. Метою статті є дослідження експресивно-стилістичного потенціалу художніх засобів, використаних письменницею, на матеріалі роману „Амулет Паскаля”.

При дослідженні мовотворчості І. Роздобудько привертає увагу активне використання художніх засобів, передусім порівнянь, на противагу іншим письменницям (О. Забужко, І. Карпа), прозові твори яких менш поетизовані, мова їхніх героїнь виключно вульгарна, неприємно вражає надміром нецензурної лексики. Образне, експресивне мовлення є однією з ознак фемінного лексикону. І. Роздобудько вокабуляр своїх героїнь насичує досить оригінальними й неочікуваними порівняннями при описі осіб, предметів, явищ дійсності.

Як відомо „порівняння – словесний вираз, у якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить у собі необхідний для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому вияві ” [2, с.211]. Порівняння не лише конкретизує уявлення про предмет, про який ідеться, але й відображає ставлення до нього мовця. У творчості І. Роздобудько порівняння виконують дещо іншу функцію: вони не стільки конкретизують, як є засобом зображення неповторного, унікального світосприйняття героїнями навколишньої дійсності. З допомогою порівнянь у творах письменниці привідкривається завіса життя

героїні, її смаків, захоплень уподобань. Усе, що бачить і відчуває героїня, вона порівнює з вже знаним, баченим, знайомим їй до цього моменту, вона на кожну мить теперішнього накладає картинку свого досвіду чи відчуття з минулого: «Коли подумаєш про таке, одразу почувєш, як годинничок знову починає цокати: цок-цок-цок... Спочатку здається, що це шкребеться миша або під шпалерами чубаряться таргани – це знову наганяє смурі і думки про асфальт під вікном. Але коли прислухаєшся, розумієш, то пішов час...» [3, с.11]; «Коли я поверталася, місто вже повністю ожило. Ніби зарухалася „жива картинка” в синематографі» [3, с.47]; «...кав'ярня наповнилася людьми. Таке враження, ніби в порожню сіть потрапила зграя риб! Або... Або повз кав'ярню проходила якась демонстрація і всі разом завалили сюди» [3, с.34].

Увесь масив порівнянь, використаних авторкою з огляду на смислове навантаження позначених ними ознак, процесів, явищ навколишньої дійсності можна згрупувати таким чином: 1) ті, що використовуються при описі зовнішності осіб; 2) ті, що є засобом вияву міри і ступеня вираження ознак явищ навколишньої дійсності; 3) ті, що слугують для відтворення способу дій та процесів явищ навколишньої дійсності.

Досить цікаві асоціації письменниці, що виникають при описі зовнішності героїв твору: «Увесь її простір займає довгий стіл. Такий довгий, що я не можу привітатися з мсьє Паскалем, котрий як маленький павучок сидить у торці, – він мене все одно не почувє!» [3, с.9]; «Обличчя було гладке, мов яйце» [3, с.27]. Але при характеристиці вигляду героя І. Роздобудько не обмежується лише зовнішніми даними, в її описах присутні натяки на внутрішню суть персонажа: «Цікаві очиська – трохи вирячені, з різнокольоровими вкрапленнями. Таке враження, ніби в зіниці вставлено два маленьких глобуси з паралелями та меридіанами» [3, с.26]. Акцент на очах є досить точним, адже відомо: очі – дзеркало душі. Порівнюючи їх з глобусами, письменниця підказує нам, наскільки багатим є досвід цього чоловіка, наскільки глибинною є його життєва мудрість, а отже – і наскільки прискіпливим і важким є його оцінюючий погляд.

Описуючи міру і ступінь вияву ознак явищ навколишньої дійсності, письменниця часто використовує гіперболу, що робить порівняння ще більш цікавими завдяки своїй асоціативній різноманітності: «Перед ним – чиста біла тарілка із мізерною купкою якоїсь каші, така велика, що на ній вмістилося б дворічне порося (тобто – майже свиня!)...» [3, с.9]; «Вино таке густе, що летиться довго. Щось знову відбувається з часом! [...] Я ллю вино сто років» [3, с.10]; «Сказати, що це – кухня, означає не сказати нічого. Мені здалося, що це спортивний зал» [3, с.12]; «...тут, на околиці нашого міста, – дивовижне повітря. З нього можна вихоплювати фантазії. Щоправда, в

мене їх завжди було стільки, що я бовтаюся в цьому повітрі, як кристалик солі в перенасиченому розчині» [3, с.12]; «Їх було так багато, як листів до Діда Мороза в Лапландію, що їх взимку пишуть дітлахи всього світу» [3, с.29]; «Я йду по коліна у воді, мокра, як сама вода» [3, с.50]; «Звивиста стежка, що піднімалася в гори, була такою чистою, ніби її щоранку підмітали» [3, с.46]; «Усе настільки чітко і досконало, як картина, намальована в стилі найвного мистецтва або рукою дитини» [3, с.43].

Використовуючи оригінальні порівняння та порівняльні звороти для відтворення способу дій та процесів навколишньої дійсності, письменниці вдається ще й наголосити на інтелекті своєї героїні, вказавши на різнобічність сфер її знань (від живопису і музики до історії та дайвінгу): «Здолавши сходи, перехожу до холу, крізь який теж маю пропливти, як невидимий човник серед айсбергів старовини...» [3, с.9]; «Піді мною була койка Луїса Ренхіфо, він хронів, ніби дмухав у тромбон» [3, с.22]; «Я поводитася, немов партизан» [3, с.23]; «А у вікні, немов намальовані, висіли одні й ті самі пасторальні пейзажі – охайні котеджі, стрижені газони, клумби» [3, с.32]; «Я йшла жовтою вулицею і чула кожен свій крок. Навіть спіймала себе на тому, що починаю крастися, мов кішка. Але це було ще гірше: дрібна розпечена галька противно скрипіла під ногами, як целофан. Цей звук відлунював у кінці вулиці, повертався в мою голову і резонував так, що в мене почали боліти зуби, ніби я гризла перламутровий гудзик» [3, с.43]; «Цей перший вихід децю нагадував пірнання в незнайому воду. А ще мені хотілося привітатися будь з ким. Якщо я привітаюся з кимось одним, міркувала я, моя привітна усмішка розійдеться колами, як вода в озері від укинутаго камінця» [3, с.44]; «...ще раз поглянула на kota, котрий, мов коза, щипав траву» [3, с.45]; «Я запитала, чи не потрібно помити підлогу в його помешканні. Відверто кажучи, це запитання пролунало з моїх вуст так, ніби я пропонувала попрацювати йому шнурівки чобіт після дощукі в четвер» [3, с.48]. Окрім того легкий часом жартівливий чи іронічний тон, який відчувається в образах героїнею паралелях нового/ знаного, теперішнього/ минулого свідчить про її здатність поєднувати у відповідь життєвим негарздам, про її хороше почуття гумору.

Перший кулінарний досвід героїні описується напрочуд пафосно, надмір використаних художніх засобів передають шквал емоцій, палітра яких змінювалася від щирого здивування і навіть шоку на початку приготування вєпра, до зацікавлення процесом і захопленням кінцевим результатом. Алюзії біблійних та історичних сюжетів, порівняння з творами художників підкреслюють новизну і силу відчуттів героїні: «Кухарка та троє помічників дивилися так, немов на мені був скафандр водолаза і риб'яча луска під ним» [3, с.13]; «А я дивилася на вбиту живність, що

мальовничо лежала на столі, немов на полотнах голландських художників» [3, с.14]; «Я так розійшлася, що, немов щедрий сіяч, всипала туди вишні, грушки, горіхи, чорнослив, зерна гірчиці» [3, с.15]; «Вдень ми вийняли вепра, який духмянів мов квітковий сад, з чану і поклали на велетенський мідний лист» [3, с.15]; «Вепр, з якого духмяними цівками випаровувалася його бідолашна душа, повільно, мов цариця Клеопатра при в'їзді до Рима, поплив нагору» [3, с.17]; «Кухарка перехре-

стила вепра, немов сина перед далекою дорогою, і натисла гудзик підйомника» [3, с.17].

Таким чином, порівняння, гіперболи, що активно застосовуються І. Роздобудько є засобом відтворення неповторного жіночого асоціативного мислення, творчого сприйняття дійсності. Часте використання тропів не лише відтворює світосприйняття жінки, хід її думок, але й збагачує смислове навантаження твору, робить його яскравішим, експресивнішим.

Література

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму: Монографія / Віра Агеєва. – К.: Факт, 2003 – 360 с.
2. Галич О. Теорія літератури: Підручник / Галич О. А., Назарець В. М., Васильєв Є. М. – 4-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2008. – 488 с.
3. Роздобудько І. Амулет Паскаля: Роман / Ірен Роздобудько. – Харків: Фоліо, 2008. – 189 с.
4. Ставицька Л. Гендерні стереотипи в сучасній мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами „мати, батько”) / Леся Ставицька // Дивослово. – 2005. – № 5. – С. 47 – 51.
5. Харчук Р. Особливості жіночого письма / Р. Б. Харчук // Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навч. посіб. / Р. Б. Харчук. – К.: ВЦ „Академія”, 2008. – С. 180 – 182.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2011